

Sveti večer v roparskem brlogu.

Spisal Dolenjski. †

nano je, da se je 1878. l. vstaja v Bosni in Hercegovini nalik velikemu požaru udušila le polagoma; le počasi se je mesto za mestom osvojilo vstašem, in šele proti koncu leta so bili vsi večji kraji v avstrijskih rokah.

Vstaši so se razkropili; nekateri so šli domov, drugi so se poskrili po gozdih in brlogih ter so potem kot hajduki napadali male vojaške oddelke in mirne potnike, pa tudi sela in vasi, v katerih ni bilo nič vojakov ali orožnikov.

Vojaki še zmerom niso mogli počivati po trudapolnem vojevanju, temveč so morali biti vsaki čas pripravljeni, da se vzdignejo proti kaki hajduški četi.

Bilo je 24. grudna 1878. l. Polk, v katerem sem služboval, je bil nastanjen v majhnem bosenskem mestu blizu dalmatinske meje. Debel sneg je pokrival gomile naših junakov, kateri so bili padli na bojišču časti in slave, ali pa pomrli za legarjem daleč od svojega doma. Kamor si pogledal, povsod se ti je razprostirala dolgočasnost in puščoba.

Tudi po našem mestu je bilo vse prazno in tiho, le semtertja si videl korakati po ulici vojaka ali pa hlačati bosenskega širokohlačnika. Povsod si pogrešal ono živahno življenje, katero se razvija na dan pred svetim dnevom po drugih avstrijskih mestih.

Letos bomo torej prvokrat brez jelke? — Nikakor ne! Častniški sluge imajo že povelje, da oni okrasijo namesto nežnih rok drevesce in je postavijo v gostilnici pri »nadvojvodi Ivanu«, kamor smo navadno zahajali častniki na hrano. —

Da se napravi šaljivo žrebanje, je imel prinesiti vsaki udeleženeec dar s seboj.

Zavijal sem ravno v deveti papir neko stvar, ki je bila podobna onemu konjičku, ki zadaj piska — kar potrka nekdo trdo na vrata. — »Naprej!« zakličem.

Ordonanca mi poda listek ter odstopi. Hlastno ga preberem. — Gradovi, katere sem zidal v oblake, so se mi zdajci podrli, in upanje nekaterih veselih ur mi je bilo splavalo po vodi — odriniti mi je

bilo in sicer takoj, odriniti proti hajdukom in to na dan pred svetim dnevom, ko vse počiva in se veseli!

Iz malega zvonika samostanske cerkve v Górici se je milo razlegal glas zvonov črez hrib in plan, ki ju je pokrivala bela zimska odeja, ko je majhen vojaški oddelek pod mojim poveljstvom stopal počasi proti vzhodu.

Smrtna tihota je bila med moštvom; kar se oglasi Stariha, katerega smo zaradi njegovih burk Pavliho imenovali, ter reče: »No, Lazar, zakaj se kremžiš, kakor bi strgal hren ali rezal čebulo? Korajže, korajže je treba vojaku, potem pa beži pred njim tudi sam hudič!«

»Ljubi stariha, poguma mi ne manjka, a to zvonjenje mi pretresa srce; zdi se mi, da me spremljajo zvonovi na zadnji poti.«

»Lazar, ti si hipodrom« — hotel je reči »hipohonder« — »ne govori tako žalostnih reči, sicer zleze tovarišem srce v škornje, in kdo naj lovi potem roparje?«

»Nikomur nočem pobijati srca, a prav mi ni, da smo morali odriniti tako hitro; ostalo mi je komaj toliko časa, da sem mogel zakleniti skrinjico, v kateri hranim denar, ki sem si ga prihranil pri vojakih — izroči ga moji ženi; kupi naj si zanj lepo kravo in naj jo ima za spomin na revčka Lazarja, ki se morebiti še danes preseli v krtovo deželo; »ekstra bluzna«, ki je tudi v skrinjici zaklenjena, naj bo pa tvoja!« . . .

Stariha mu prestriže besedo: »Za božjo voljo! Lazar, kaj pa čenčaš! Ali delaš testament? Vedi, da s tem strašiš tovariše, kakor napaženi Marko vrabce v prosu. Taki ste vsi stiskači. Denar je vaš Bog, in kadar je treba, da se ločite od njega, takrat javkate kakor mačka, ko ji stopiš na rep. Cesar ne plačuje vojakov zato, da bi si množili s plačo svoj imetek. Mene ne skrbi, kaj bo z mojim prihrankom, ko umrem; kajti pošteno zapravim vse, kar dobim, in zraven tega sem vedno vesel, danes pa najbolj, ker imam zopet priliko, da se izkažem v boju proti roparjem. — Gotovo se še spominjaš tistega jutra pred zadnjim bojem, ko ti je spečemu pod drevesom padel list v odprta usta in te zbudil; ali si že morda pozabil, da si nato tako prebledel, kakor bi bil ležal že štiri dni v grobu? Že takrat si mi hotel zapustiti svojo »ekstra bluzno«. Pa nič žalega se ti ni pripetilo v onem boju, in prepričan sem, da tudi to pot prineseš zdravo kožo domov, kajti kopriva ne pozebe, in strahopetci imajo srečo.«

»Kaj? Jaz strahopetec?«

»Ničesar ne odzameš, kar sem rekel; pristavim pa še, da ima vsaki zajec več poguma kakor pa ti.«

»Še danes boš drugače govoril o meni.«

»Vesel bom, ako se uresničijo tvoje besede.«

Lazar je bil hudo žaljen in ni črnil besedice več.

Kažipot, ki nam je bil sporočil o roparjih in nas potem vodil, mi od daleč pokaže oni obrasteni hrib, na katerem so se baje skrivali lopovi, s pristavkom, da je treba že sedaj kreniti na desno, sicer bi oni prezgodaj zapazili pretečo jim nevarnost.

Ko smo prigazili do znožja omenjenega hriba, se je dan že poslavljal, in mračilo se je že. Vodnik me opozori na sivi dim, ki se je valil počasi izmed vrhov šibkih jelk in smrek.

»Tam-le«, pravi, »imajo roparji svoj brlog; le tiho in previdno — zasačimo jih ravno pri večerji!«

Omenjeni hribček je bil na treh straneh obrasten, na četrti pa gol. Vojake, ki so sedaj koračili skupaj, je bilo treba malo razprostreti.

Lazar, ki se je obnašal na poti tako malodušno, je hotel biti sedaj prvi. Poslal sem ga z nekoliko drugimi pešci pod poveljstvom Starihe na levo; na desno je pa odšla večja patrolja, jedro z vodnikom pa je ostalo v sredi. Tako razdeljeni smo koračili tiho, kakor bi miši lovili.

Hajduki so bili neprevidni; postavili niso bili nič varstvene straže; menda so se vsi gostili pri večerji, ne nadejajoč se nobene nevarnosti na sveti večer.

Sreča nam je bila mila, hosta in mrak sta nas podpirala — toda človek ne hvali dneva pred večerom!

Zmrzla snežna skorja, ki nam je hrstela pod nogami, nas je izdala; hajduki so nas zapazili, ko smo bili še dvesto korakov od njih oddaljeni.

Nepričakovani napad jih je pa prestrašil in zmešal tako, da so vse popustili ter se spustili v divji beg proti oni strani, kateri zapoveduje Stariha.

Ko Lazar zagleda bežeče tolovaje, plane za njimi, kričeč: »Stojte in vdajte se!«

Hajduki se niso zmenili za te klice, temveč so bežali, kar so mogli, Lazar pa za njimi. Kmalu se mu je posrečilo, da je enega izmed roparjev dohitel. Ker se mu pa ta ni hotel vdati ter je udrihal po njem z nekim železnim orodjem, mu Lazar z bodalom posveti tako, da se je hajduk takoj zgrudil.

Nedaleč od njega pa se je rval Stariha z drugim roparjem, ki je srčno sukal nož ter se uspešno branil. Tedaj pa je Lazar prihitel poveljniku na pomoč, in v tem trenutku je zabodel Stariha nasprotnika v srce, da je bilo precej po njem.

Tudi drugi vojaki so napeli vse svoje moči, da bi ujeli kakega tolovaja; ker se jim pa to ni posrečilo in se hajduki za njih klice niso nič zmenili, so začeli na-nje streljati, a zaradi hoste in mraka brez uspeha.

Medtem se je bilo nebo stemnilo, in oster veter je drevil padajoči sneg, da se je vse kadilo, in v tem metežu in nastopajočem mraku so izginili hajduki.

Ker jih zaradi teme ni kazalo dalje zasledovati, smo vzdignili mrtveca in ranjenca ter se povrnili z njima v špiljo.

Ondu je sanitatni vojak preiskal ranjenega hajduka ter izjavil, da je rana sicer nevarna, da se je pa nadejati, da mož okreva, ako ga prej ne obesijo.

Izpraševal sem potem ranjenca, zapisal njegove izreke v zapisnik in ga dal nato položiti v brlogu na tla, ki so bila postlana z mahom.

Improvizovani zdravnik je preiskal tudi mrtveca ter konstatoval, da je tolovaj umrl vsled zaboda v srce. Da se ga čim preje iznebimo, sem takoj zaukazal izkopati jamo. Stariha, ki je tudi včasih v domači cerkvi sveče prižigal in se najbolj razumel na cerkvene obrede, je prevzel svečeniško opravilo, in čez pol ure je krila že črna zemlja roparja.

Preiskal sem potem brlog. Bil je ob znožju strme skale ter imel prostora za kakih 50 ljudi; pred vhodom je bilo nekaj podstrešja. Notri je bilo pripravljeno ognjišče, in na njem je bilo pečeno jagnje, s katerim so se baš lopovi mastili, ko smo jih iznenadili. Na desni strani vhoda smo zapazili najprvo kup drv, na teh pa dve odrti ovci, a tri žive so bile še privezane na kolec v drugem kotu špilje. Na koncu brloga smo našli meh s črnino, ki so jo bili roparji skoro gotovo ugrabili kakemu Dalmatincu. Po stenah pa so viseli handžarji in puške, katerih hajduki v naglici niso bili utegnili s seboj vzeti. —

Vojaki, ki so gazili že več ur po debelem snegu, so bili zelo trudni. Do najbližje vasi je bilo še daleč; po noči, po neznanem torišču nam roparjev nikakor ni kazalo zasledovati — a v brlogu vsega zadosti, kar more utrujenega vojaka pokrepčati — nismo se torej dolgo pomišljali, ampak sklenili obhajati sveti večer v hajduški špilji...

Po storjenem delu se sladko počiva, pravi pregovor — a mi se še nismo smeli ravnati po tem izreku, kajti zlikovci bi utegnili dobiti pomoč ter se vrniti po pečeno ovco; pripravljeni smo torej morali biti vsaki trenotek na napad. Zavarovali smo brlog na vseh straneh ter čuvali celo noč. Pečena ovca pa nam je dobro dišala. In kdo vojakom, ki so bili tako vrlo zvršili svojo dolžnost, ne bi bil privoščil, da si spečejo tudi oni dve, ki sta že bili odrti?

Mastno pečenko pa je bilo treba pošteno zaliti. Stariha, ki je tudi natakarski posel najbolje razumel, je privalil iz temnega ozadja meh z vinom in napolnil tovarišem skledice — seveda pri tem ni pozabil sebe.

Ko so bile vse skledice napolnjene, je vzdignil Stariha svojo in Lazarja tako-le nagovoril:

»Dragi tovariši!

Kakor ni vsaki dan nedelja, tako se tudi že dolgo ni pripetilo, da bi se kdo tako čisto opral, kakor si se ti. Danes si pokazal, da si najprej hraber vojak, potem šele mož in oče. Odpusti mi, da sem te napačno sodil in te še celo razžalil. Veruj mi, da te sedaj vsi imamo za pogumnega vojaka.

Bog živi Lazarja, našega junaka!«

Lazar se je za te laskave besede ginjen zahvalil in podal Starihi-Pavlihi roko v spravo . . .

Stariha ni bil nikoli zaspan, to je bil že mnogokrat dokazal; še posebno pa je to noč povedal marsikatero šaljivo in tako pregnal zaspanec svojim tovarišem.

»Lazar, kaj ne, da se ti v brlogu na tolovajevi sedmini bolje godi nego tvoji ženi doma, ki nocoj skoro gotovo krhlje kuha in hruševko pije — pa tudi boljše nego tvojemu očetu, ki sedi v svojem kotu in puši tobak?«

Besedica »tobak« je zbodla Lazarja, in začel je tako-le govoriti: »Zadovoljen sem z današnjim dnevom, še bolj pa sem bil zadovoljen, ko sem se odvadil tobaka. Koliko sem si že prizadeval, da bi to storili tudi moj oče, a do sedaj je bilo vse zastonj. Pokade mi tobaka vsako leto za lepo kravo, pa kaj naj storim? Oče imajo izgovorjen kot, obleko, živež in tobaka, kolikor ga pokade.«

»Lazar, dam ti dober svet. Tvoja hiša je že zelo slaba, močan veter ali rahel potres ti jo gotovo zrušita; podri jo raji sam in sezidaj okrogle sobe brez kotov, potem stopi pred očeta in reci: »Oče, vi ste si izgovorili kot, kota pa sedaj moja hiša nima, torej tudi vi

izgubite vsako pravico, da bi stanovali pri meni!« — Ako te oče tožijo, izgube pravdo. Tako, ljubi moj! se lahko očeta iznebiš.« —

»Kaj pa bo potem s tobakom?«

»Oče pojdejo gostovat drugam, in ker so že zelo slabi, bodo raje tičali doma, in tako se raje odvadijo tobaka, nego da bi vsaki dan šli k tebi ponj.« —

Take in enake nasvete in zgodbice je Stariha pripovedoval in s tem in pa s pomočjo dalmatinske črnine dosegel, da so tovariši celo noč bistro gledali. —

Sveti dan je bil že davno napočil, roparjev pa le še ni bilo po pečeno ovco.

Ostali smo do osme ure v špilji ter si potem pri belem dnevu ogledali njih skrivališče.

Pobrali smo potem vse, kar je imelo kaj vrednosti, položili ranjenega hajduka na nosila, katera je bil v naglici stesal sanitatni vojak, zapalili brlog in nato zasledovali roparje proti selu Mrčenovce.

Stariha je to pot načeloval zadnjemu oddelku in vodil na tankem konopcu one tri backe, ki so jih bili našli privezane v brlogu.

Ko smo koračili kakor v mrtvaškem izprevodu proti omenjenemu selu, nas je srečal bosenski kmet in, ne meneč se za izprevod, je kričal: »Moje ovce, moje ovce! Hvala vam, da ste mi rešili vsaj tri; lopovi so mi jih pred včeranjim odgnali šest — dajte mi nazaj vsaj tri!«

»Potrpite malo, očka«, mu rečem; »pokličite mi kneza, in ako on potrdi, da je vse istina, kar govorite, potem le vzemite te ovce.«

Na kneževo in drugih potrdilo je smel odgnati kmet ovce; jaz pa sem dalje izpraševal kneza, kam so jo bili sinoči udarili hajduki.

Toda niti knez, niti kdo drugi v selu o njih ni hotel ničesar vedeti, dasi nas je bil privedel sled do sela in se tam izgubil; preiskali smo celo vas, a zasledili nismo nikogar . . .

Naš izprevod, ki je bil obložen s handžarji in puškami, se je sedaj počasi pomikal proti domu.

Ko smo na sveti dan ob štirih popoldne dospeli do samostanske cerkve v Górici, je zvonilo ravno večernice svetemu Štefanu na čast.

Ranjenec na nosilih je ječal bolj in bolj, in nosači postavijo nosilnico na tla; tedaj pa hajduk hipoma utihne in — za večno zaspi.

Mrtveca so sedaj namesto v bolnico nesli takoj v mrtvašnico.

Ko smo se bližali domu, je Stariha od zadaj pripihal in vzkliknil:

»Dragi Lazar! tvoje slutnje so se torej uresničile; imeli smo res pogreb, pa ne samo enega, temveč kar dva. Toda hvala Bogu, ti si to pot zopet odmaknil pete! Pa v tretje gre rado — pazi se!« . . .

Precej po svojem povratku sem sporočil polkovniku o vseh dogodkih, kateri so se bili pripetili v malem in kratkem boju, ter mu tudi pisal o Starihovem in Lazarjevem junaštvu.

Polkovnik ni bil skop s pohvalo; drugi dan si je dal predstaviti oba junaka, ju vrlo pohvalil ter povrh še podaril vsakemu cekin.

* * *

Kmalu potem je vrhovno poveljništvo zaukazalo, da se stotnije zmanjšajo.

Meseca prosinca 1879. l. je odrinil večji oddelek rezervnikov preko morja v belo Ljubljano, med njimi tudi Stariha in Lazar . . .

Na svetega Matije dan istega leta je kupil Lazar na semnju v Moravčah za denarce, katere si je bil prihranil pri vojaki, lepo kravo; Stariha mu je pa mešetaril.

Še tisto spomlad si je dal Lazar sezidati tudi novo hišo, a ne po Starihovem načrtu, temveč po navadnem načrtu. Njegov oče je dobil v novi hiši zopet svoj kot, kjer je pušil z veliko slastjo tobak, katerega mu je prinesel sin iz blažene Bosne.

Cekin pa, ki mu ga je bil podaril polkovnik, hrani Lazar še dandanes in ga kaj rad pokaže vsakemu v potrdilo, da je res ustrelil roparja.

Drugače pa Stariha; ta ti ne ve povedati, je-li bil cekin bel, ali rumen. Zvest svojemu načelu: kar se pri vojaki prisluži, naj pri vojaki ostane«, je cekin precej zdrobil in potem nekoliko dni veselo in zadovoljno živel. —

Stariha in Lazar pa še dandanes, posebno pri čaši rujnega vinca, kaj rada pripovedujeta, kako sta obhajala sveti večer l. 1878. v roparskem brlogu.

